

FEMINIZMUS A VEDA

FEMINISM & SCIENCE. (Ed. by Evelyn Fox Keller and Helen E. Longino). Oxford University Press, Oxford - New York 1996.

V poslednom desaťročí vznikol úctyhodný počet prác, ktoré rozvíjajú feministickú kritiku vedy. Sú to monografie, antológie, zborníky esejí, v ktorých sa artikulujú teoretické dimenzie tejto kritiky, a to v rovine epistemológie, filozofie a histórie vedy, filozofie jazyka, metodológie či psychológie. Nedávno k týmto prácam pribudla kolektívna monografia *Feminism & Science*, ktorej editorkami sú významné feministické filozofky E. Fox Kellerová (pôsobí ako profesorka filozofie a dejín vedy na Massachusetts Institute of Technology; z jej prác spomeniem aspoň knihu *Refiguring Life: Metaphors of Twentieth Century Biology*) a H. E. Longinová (vyučuje filozofiu na univerzite v Minnesote a je autorkou známej knihy *Science as Social Knowledge: Values and Objectivity in Scientific Inquiry*).

Táto kolektívna monografia nastoľuje z perspektívy viacerých vedných disciplín otázky neutrality (rodovej, ale i hodnotovej) vedy a aj širšie otázky socio-kultúrneho kontextu vedeckého poznávania. Na povahu interakcií sociálnych hodnôt, záujmov a potrieb s vedou, na korene a povahu kognitívnej autority vedy, ako aj na ďalšie problémy rámcované vzťahom feminizmu a vedy sa v knihe pýtajú popredné filozofky, teoretičky a historičky vedy, sociologičky a aj prírodovedkyne a dokumentujú tak pestrosť názorov aj vnútri súčasnej feministickej filozofie. Kritické postoje k vede z feministických radov zarezovali v 60-tych rokoch s novou paradigmou, ktorá sa začala presadzovať v "hlavnom prúde" metodológie a histórie vedy a ktorá viedla k istému obratu v nazeraní na povahu vedy a jej vývin. Viaceré teoretičky sa pripojili k iniciatíve Kuhna, Feyerabenda a ďalších a spolu s nimi spochybňovali predstavy o vedeckom poznaní ako o niečom, čo sa dosahuje čisto logickým zdôvodňovaním a racionálnym spracovávaním observačných a experimentálnych dát, ako niečoho, čo sa získava pomocou hodnotovo-neutrálnych metód nezávislých od kontextov. Hoci impulzy na prehodnotenie a nové definovanie niektorých základných epistemologických kategórií boli odlišné, v kritických analýzach tradičných koncepcií vedy sa stretali. Isteže, feministická kritika má svoje špecifiká späté s uplatňovaním kategórie rodu (gender) aj v uvažovaní o vedeckom bádani. Autorky spomínanej monografie ukazujú, že kategória rodu sa môže aplikovať ako vhodný analytický nástroj na identifikáciu "rodovej ideológie" a jej vplyvov na štruktúru sociálneho, ale aj intelektuálneho sveta. Túto kategóriu používajú teoretičky ako "šošovku" a cez ňu odкрývajú stopy maskulínneho myslenia v navonok univerzálnych inštitúciách či praktikách vedy. Práve kategória rodu otvorila celkom nové okná, ktoré umožňujú netradičný pohľad na vedecké skúmanie - a práve táto kategória obohatila analýzy vedy o nové dimenzie (formulovanie doposiaľ nevyslovených otázok o povahe a obsahu vedeckého skúmania, o výbere pozorovaných "objektov", o formách interakcie s nimi, o metódach bádania a cieľoch, ktoré sa často idealizovali). Feministická kritika svojou argumentáciou

"usvedčuje" modernú vedu z takých spôsobov nazerania na svet a z takého pojmového štruktúrovania, ktoré v sebe obsahujú rodovú ideológiu. Jej inkorporovanie do vedy je podľa viacerých autoriek evidentné napríklad v zameraní súčasnej prírodovedy.

Kniha je rozdelená do štyroch častí, ktoré tematizujú rôzne aspekty vzťahu feminizmu a vedy. V prvej z nich vymedzujú autorky - Dorothy Smithová, Evelyn Fox Kellerová a Genevieve Lloydová problémové okruhy, na ktoré feministická teória upriamuje v danej súvislosti primárnu pozornosť. Všetky príspevky sa stretávajú v základnej otázke: Ako by sa zmenil politický (spoločenský) a intelektuálny svet za predpokladu, že by do seba pojal, alebo aspoň viac zohľadňoval ženskú perspektívu a ženskú skúsenosť? Konkretizáciu otázky nachádzame v stati D. Smithovej, ktorá sa pýta, čo by takáto zmena znamenala pre sociológiu - a vzápätí si aj odpovedá: viedla by napríklad k analýzam závislosti poznania od pozície subjektu (táto téza prerástla vo feministickej teórii do tzv. teórie stanoviska). Podobne sa odvíja uvažovanie E. F. Kellerovej, ktorá spochybňuje predpokladanú univerzálnosť vedeckých noriem a načrtáva víziu vedeckých projektov, ktoré by neboli deformované rodovou ideológiou. G. Lloydová sa podujala ukázať, ako sa v histórii filozofie konštruoval pojem "rozum" ako maskulínny projekt a akými premenami prechádzal od antiky až podnes.

Druhá časť obsahuje state Donny Harawayovej, H. Longinovej a Ruth Doellovej, Elisabeth Lloydovej a Emily Martinovej. Poukazuje sa v nich na vplyvy "skrytej" rodovej zaujatosti. "pozadia predpokladov" a aj ďalších prvkov dobovej kultúry na štruktúru a ciele výskumu. Tieto vplyvy sa skúmajú nielen na príkladoch z vied sociálnych, ale aj z vied prírodných (biológia, primatológia a pod.). E. Martinová si všima vstup rodových stereotypov do deskripcií pohlavnej reprodukcie v učebniciach medicíny (aktívna spermia/pasívne vajíčko), iné autorky upozorňujú na praktiky v etnologických výskumoch (ako modeloví jedinci sa pre experimenty vyberajú mužskí jedinci živočíšnych druhov a aj ich správanie sa pokladá za modelové).

Spoločným menovateľom štúdií v 3. časti je záujem o otázku jazyka a jeho úlohy vo vedeckom poznávaní. Konkrétnejšie, pod drobnohľad sa dostávajú zaužívané metafory, analógie a iné obrazné vyjadrenia, ktoré sa používajú vo vede a ktoré - ako na to poukazujú Nancy L. Stepanová, Londa Schiebingerová, Evelyn Fox Kellerová a Carol Cohnová - participujú na konštruovaní reprezentácií rodu v tej ktorej vednej disciplíne. Autorkám sa darí obnažiť na základe analýzy jazyka vedy (najmä jeho "rodovo zaťažených" metafor) problémy, ktoré sa doposiaľ nereflektovali.

Záverčná časť tematizuje vzťah vedy a poznania, pričom pozornosť sa venuje predovšetkým pojmu objektivity (otázka "pohľadu odni/nie/kadiaľ", otázka situovaného poznania, subjekt-objektový vzťah). Osobne ma veľmi zaujal príspevok E. F. Kellerovej a Christine R. Grontkowskej, v ktorom sa autorky zamýšľajú nad historickými premenami v chápaní zmyslovej percepcie a nad dôsledkami faktu, že v gnozeologických úvahách sa tradične pracuje so zrakom a videním ako modelovým receptorom, resp. modelovým druhom zmyslovej percepcie. Provokujúci náboj má v sebe stať Naomi Schemanovej, v ktorej sa podrobuje kritickej analýze karteziánska "liberálna epistemológia" a najmä jej koncepcia "rozštiepenej" subjektivity. Vplyv sociálnej pozície subjektu na poznávanie je témou štúdií Sarding Hardingovej, ktorá sa venuje feministickým verziám empirizmu (vrátane "teórie stanoviska"), a Donny Harawayovej.

ktorá rozvíja koncepciu "situovaného poznania"; táto téma je prítomná takisto v štúdiu H. Longinovej, ktorá kriticky skúma vzťah medzi subjektom, mocou a poznaním.

Spoločnou ambíciou autoriek v knihe nie je iba obnažovať rôzne deformácie vo vývine európskej vedy a filozofie, ale aj - a predovšetkým - vytvárať podmienky pre vznik novej alternatívnej vedy, "vedy s ľudskou tvárou", pre ktorú - povedané slovami Mary Tilesovej - by bola príznačná viac kooperácia a konverzácia s prírodou ako jej dobývanie či "naťahovanie na škripec". Chcela by som spolu so spomínanými teoretikami veriť, že predstava takejto alternatívnej vedy nie je iba utópiou, ale realizovateľnou možnosťou.

Etela Farkašová

Doc. PhDr. Etela Farkašová, CSc.

Katedra filozofie a dejín

filozofie FFUK

Šalárikovo nám. 6

818 06 Bratislava

SR

HLADANIE INTERPRETÁCIE

UMBERTO ECO - RICHARD RORTY - JONATHAN CULLER - CHRISTINE BROOKE-ROSEOVÁ:
INTERPRETÁCIA A NADINTERPRETÁCIA

(Bratislava, Archa-Edícia Filozofia do vrečka zv. 25, 1995, Preložila Zdenka Kalnická)

Dnes, v čase informačnej explózie na prelome tisícročí, sme stále viac zasypávaní enormným množstvom často navzájom protirečivých údajov, poznatkov a faktov. Ktoré z nich sú pravdivé? pýta sa dnešný človek. Ktoré sú podstatné a ktoré nemám brať do úvahy? Ako ich mám interpretovať? Ako mám vlastne správne pochopiť ich obsah? Je pravdivá ich interpretácia médiami, alebo moja vlastná interpretácia? Takéto a podobné otázky znepokojujú kreatívne mysliaceho človeka nielen pri prijímaní informácií faktickej povahy, ale i pri vnímaní umeleckých diel ako špecifického druhu informácií či pri vnímaní samotného sveta.

Ako vodidlo pri hľadaní odpovedí mu môže poslúžiť aj kniha *Interpretácia a nadinterpretácia*. Čitateľovi poskytuje podnetné zamyslenie nad touto málo prebádanou a pritom takou aktuálnou problematikou.

V obsažnom úvode knihy sa Stefan Collini priam majstrovsky zhostil úlohy predstaviť nám jednotlivých aktérov nasledujúcej diskusie, a to i v jej širšom historicko-kultúrnom kontexte.

Diskusia prebehla v roku 1990 v rámci Tannerových prednášok na Cambridgskej univerzite, kde Umberto Eco predniesol 3 prednášky na tému *Interpretácia a nadinterpretácia*.